

Scheepswrak Scheurrak SO1

Een venster op de maritieme cultuur van de late zestiende eeuw

8 maart 2025

Geke Burger

Universiteit
Leiden

Scheurrak SO1

Wrakkenkaart Texel
door de RCE

- Wrak ontdekt in 1984
- Rede van Texel

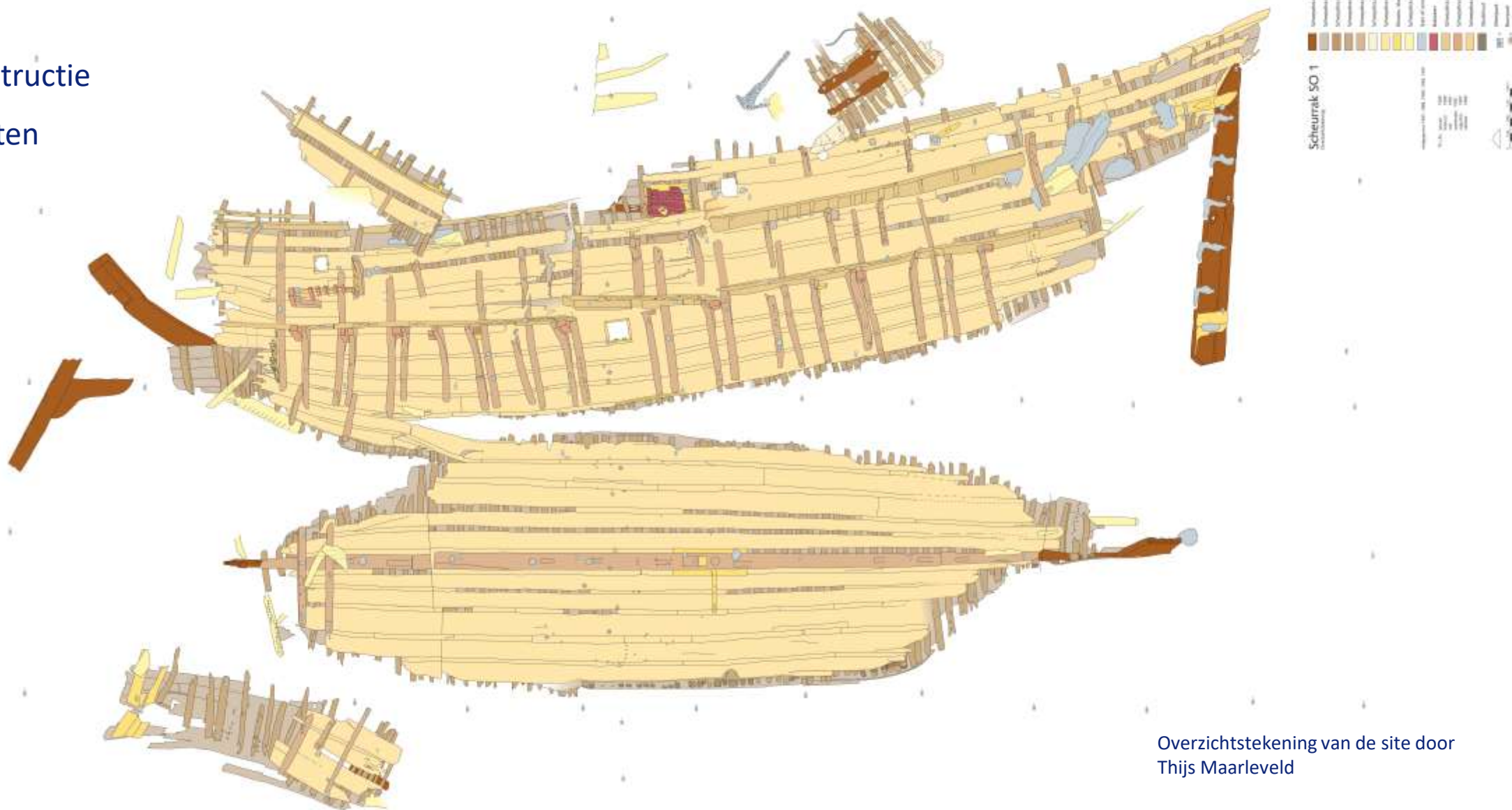

Onderwateropname
SO1

Onderzoek 1986-1997

- Scheepsconstructie
- 3000+ objecten

Overzichtstekening van de site door Thijs Maarleveld

3000+ objecten

tapkraan

Leren schoen

Handvuurwapen (roer)

geldbuidel

Kistje van bemanningslid

Trompet uit Genua,
gemaakt in 1589

vilthoed

Leren werklaars

Scheurrak SO1

- Ca. 25 meter lang
- Gebouwd rond 1585, gezonken kort na 1590
- Grote graanlading, vermoedelijk uit het Oostzeegebied
- Van Texel naar Middellandse Zeegebied
- Straatvaart (Gibraltar)

Graanmonster uit
Scheurrak SO1

Kaart uit Lucas Jansz, Spieghel der Zeevaert (1584)

Identificatie Scheurrak SO1

Aanknopingspunten:

- Graanschip, 100+ last
- 1590-1600
- Bestemming Middellandse Zeegebied
- Cornelis Claesz, Aepken Row en Timen Marte

Lontstok van
bemanninglid Cornelis
Claesz, uit 1590

Handvat met 'Ick
Aepken Row'

Handvat met
'TIMEN MARTE'

Fragment scheepshout met twee wagenwielen (of rosetten?)

Identificatie Scheurrak S01

Bronnen:

- Bevrachtingscontracten
- Onkostenrekeningen schippers
- Claims van gedupeerde kooplieden/schippers
- Getuigenverklaringen

SO1?

Scheepsnaam:	De Melckmayt (v Emden)	
lasten:	120	
bewracters:	-Claes Lambertsz., Jan van Hoorn, Arent Pietersz. Verburch -Claes Lambertsz. + Dirck Lambertz (BC)	SG II, scan 56 NA, 63-41v
schipper:	Herc Barentsz. Van Amsterdam (BC: van Emden) Poorterboeken: op 25-08-1581 laat Henryc Barentz zich inschrijven. Schipper uit Deventer. Ondertrouwakte: Herc Barendsen (zelfde handschrift als BC!), varentgezel van 33 jaar oud trouwt in 17 januari 1597 met Swaen Jansdr, 29 jaar oud, te Amsterdam. Dan was hij bij tesselschade dus 30 of 31.	Poorterboeken, 5039, inv. 75 scan 4. Ondertrouwregister, 5001, inv. 664, blad 223.
assurateur:	-	
reder:	-	
lading:	BC: 110 last rogge 100 last rogge/ 15 last rogge	NA, 63-41v
plaats inladen cargo:	-	
Datum en plaats bevrachtingscontract:	16 november 1593, Amsterdam	NA, 63-41v
notaris bevrachtingscontract	Jan Franssen Bruijningh	
andere akten:	Lijst van geborgen goederen, 26 maart 1593, door Herc Barentz. Van Amsterdam	NA 66-5v
Notaris andere akte	Jan Franssen Bruijningh	
bestemming:	Genua	SGII, scan 61
plaats en datum vergaan:	24 december 1593 Texel	SGII, scan 60
bewapening:	Minimaal 10 gotelingen, 6 steenstukken	
bemanning:	-	
lot bemanning:	-	
lot lading:	10 gotelingen, 6 steenstukken geborgen, evenals veel uitrusting + gereedschap van het schip, ligt te wachten in het huis van Claes Claesz. Rotterdam of Herc Barentsz. -Claes Lambertsz: Schip en goederen zijn in Tessel vergaan. -Jan van Hoorn: gebleven op cersavent in Tessel -Arent Pietersz. Verburch: schip met granen gepasseert in Tessel, verdrogen.	NA 66-5v SGII, scan 61 SGII, scan 61 SGII, scan 60
Convooigeld	-Claes Lambertsz: Voor rogge 261 gulden -Jan van Hoorn: voor 15 last rogge, 67 gulden, 10 stuivers. -Arent Pietersz. Verburch: voor 15 last rogge 65 gulden, tien stuivers	
Plaats en datum betaling convooigeld	-Claes Lambertsz: 4 december 1593 te Amsterdam -Jan van Hoorn: 8 november te Amsterdam -Arent Pietersz. Verburch: 30 oktober	SGII, scan 61 SGII, scan 60 SGII, scan 60
Akte bewijs convooigeld	-Claes Lambertsz: 5 februari 1594. -Jan van Hoorn: onbekend -Arent Pietersz. Verburch: 8 februari 1594	SGII, scan 61 - SGII, scan 60
opmerkingen	-Claes Lambertsz: voor zover ik weet zijn er geen goederen geborgen (op 5 feb dus). -Schipper Herc Barentsz komt volgens het BC uit Emden/Emden -In het BC wordt gesproken over 'de vloot' en dat de schepen in compagnie voeren. Het idee was dus om gezamenlijk uit te varen. -Akte van 26 maart betreft een enorm gedetailleerde beschrijving van geborgen goederen, zie transcriptie.	SGII, scan 61 NA-63-41v NA, 66, scan 9.
Link Scheurrak	Niet mogelijk, geen tarwe aan boord en al het geschoot geborgen	

Wat kunnen we met een schip zonder naam?

3000+ objecten én duizenden archiefbronnen die iets vertellen over:

- Straatvaart
- Handelsnetwerken
- Leven aan boord
- De zestiende-eeuwse zeeman
- Maritieme cultuur

> Focus op de periode 1585-1602

Resten van een muntgewichtdoos met muntgewichten. Gebruikt aan boord om echtheid van buitenlandse valuta te berekenen.

Table of contents

Introduction

1	Trading networks	1.1 Baltic grain
		1.2 Through the Strait
		1.3 The Genoese sales market
2	Traders	2.1 The merchant community
		2.2 Urban space and trade
		2.3 The administrators
3	Craftsmen, labourers, and suppliers	3.1 Shipbuilding
		3.2 Equipping and loading
		3.3 Arming
		3.4 Provisioning
4	Seafarers	4.1 Crews
		4.2 West Frisian transporters
		4.3 Seafarer's culture I: clothing
		4.4 Seafarer's culture II: religion, arts, and society
5	Seascape	5.1. The estuary
		5.2 Navigation the business
		5.3 A Floating household
		5.4 Disaster at sea

Conclusion

De rede

- Een dynamisch gebied
- Kleine IJstijd

De rede

- Betonning en bebakening
- Loodswezen

De rede

Texel en Vlieland

- Watervoorraad
- Strandverkoop
- Onderhoud/reparatie
- Militaire bescherming

Schepen op een Hollandse rede,
1627, Adam Willaerts.
Scheepvaartmuseum
Amsterdam.

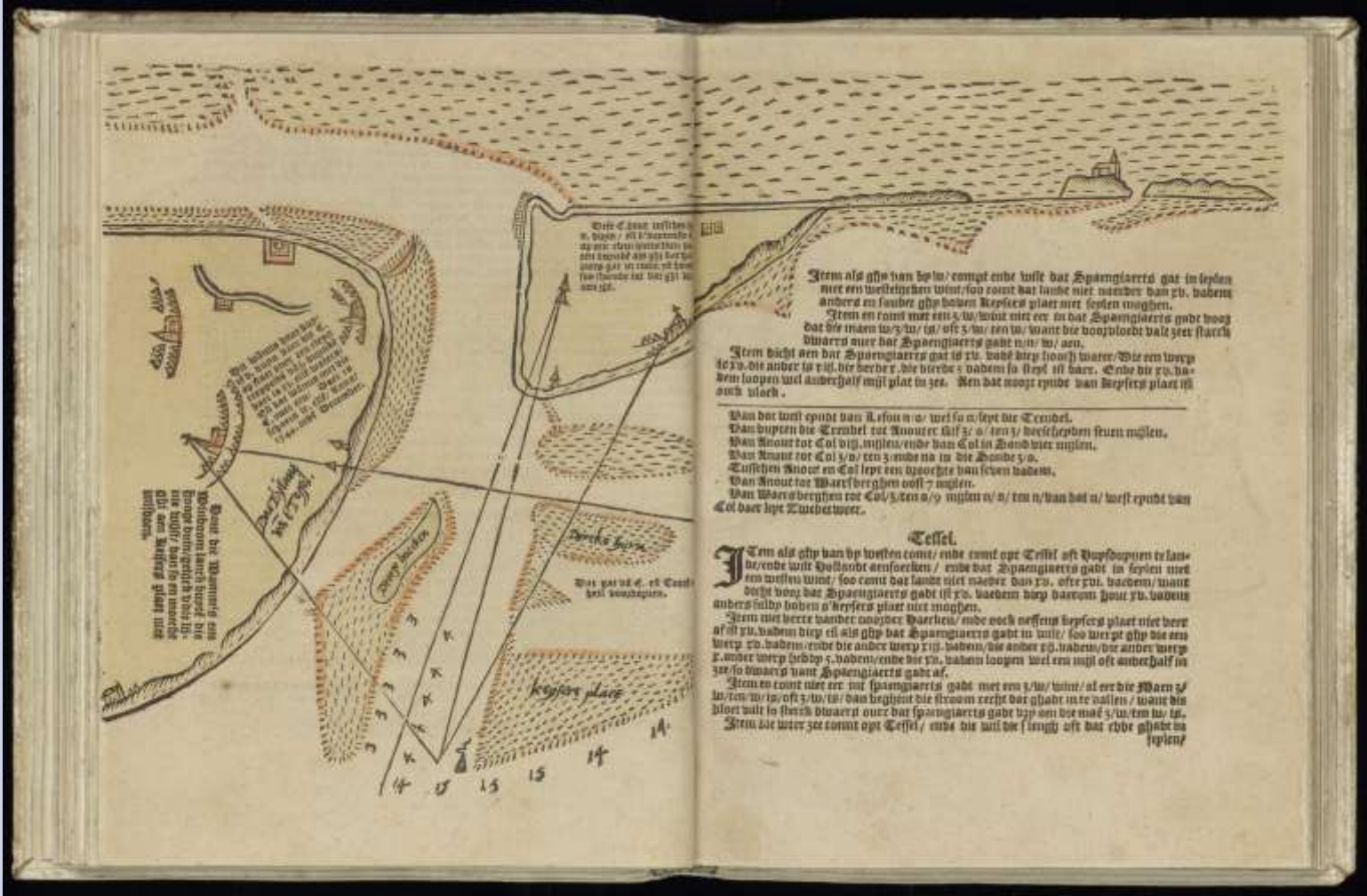

Navigatie op zee

- Mondelinge overlevering
- Peilen
- Leeskaarten

Peillood uit Scheurrak SO1

Fragment uit een leeskaart van Hollesloot, 1594. Het Scheepvaartmuseum

Navigatie op zee

- 1590s: nieuwe routes/bestemmingen
- Van 'kleine' naar 'grote' navigatie
- Zeekaarten/zeemansgidsen

Kaart van de Italiaanse kust uit *De Spieghel*

kaartpasser

Kaartstok en -koker

Titelblad van Lucas Jansz, *Spieghel der Zeevaert* (1584)

Navigatie op zee

- Koershouden: het zeekompas
- In veelvoud aan boord
- Betrouwbaar, ook bij slecht weer

Het zeekompas
afgebeeld in Roemer
Visscher,
Sinnepoppen (1614).

Houten komphuis

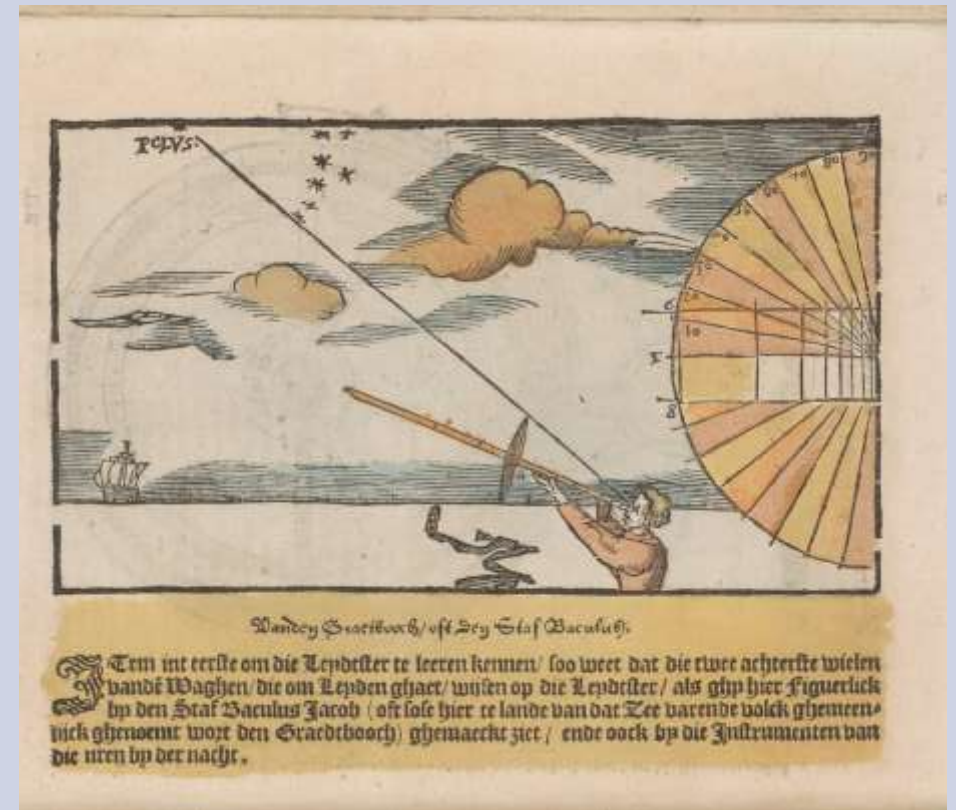

Navigatie op zee

- Positiebepaling
- Breedtebepaling op basis van hemellichamen
- Jacobsstaf, astrolabium en kwadrant
- Theoretische kennis belangrijk
- Nautische lessen

Fragmenten van een jacobsstaf uit Scheurrak SO1

Wandey Staetbooch / oft Dey Staf Baculus.

Tem int eerste om die Leydster te leeren kennen / soo weet dat die twee achterste wielen vande Waghen die om Leyden ghaect / wilen op die Leydster / als ghy hier figurelick by den Staf Baculus Jacob (oft soe hier te lande van dat Zee varende volck gheenenick ghenoemt wort den Staetbooch) ghemaecht ziet / ende oock by die Instrumenten van die uren by der nacht .

Het gebruik van een jacobsstaf

‘Scheepswerk’

- Werk met zeilen en touwen
- Pompen
- Verdediging
- Onderhoud

Pakket zeildoek

scheepstouw

Deel scheepspomp

Houten rolpaard voor een kanon

Inhoud van de scheepstimmermanskist

Een drijvend huishouden

Opslag proviand:

- Tonnen, manden, zakken en flessen op eerste dek
- Kleine voorraad in kombuis

Glazen wijnfles met tinnen dop

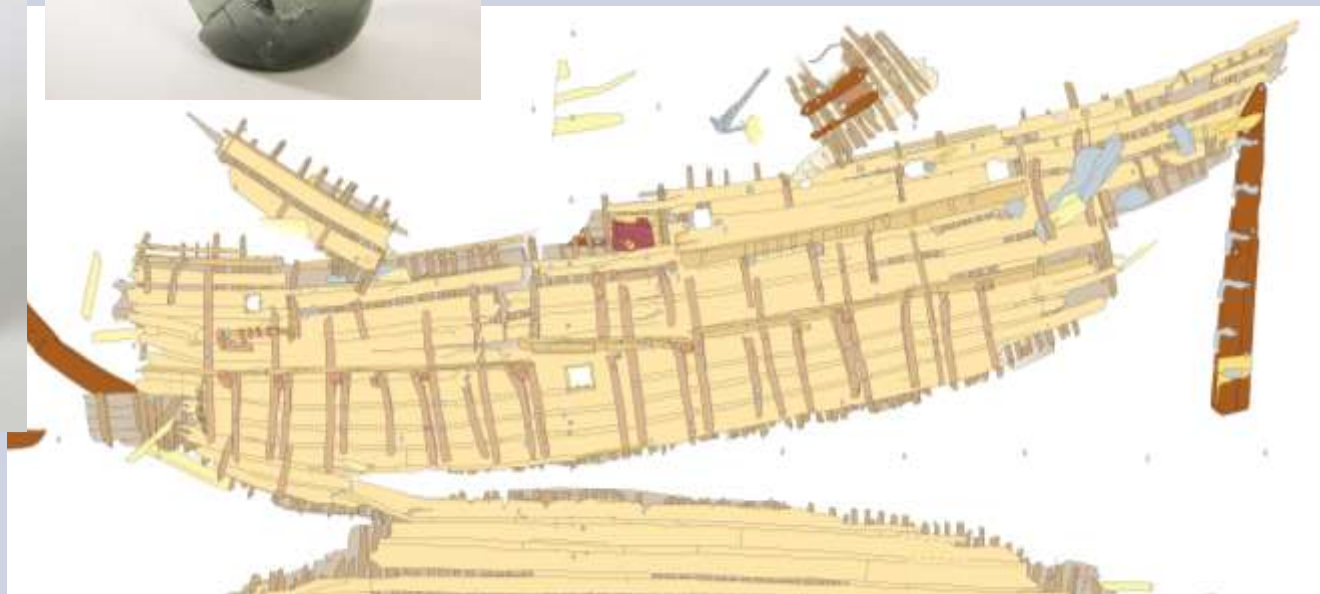

Gevlochten mand

Baardmankruik

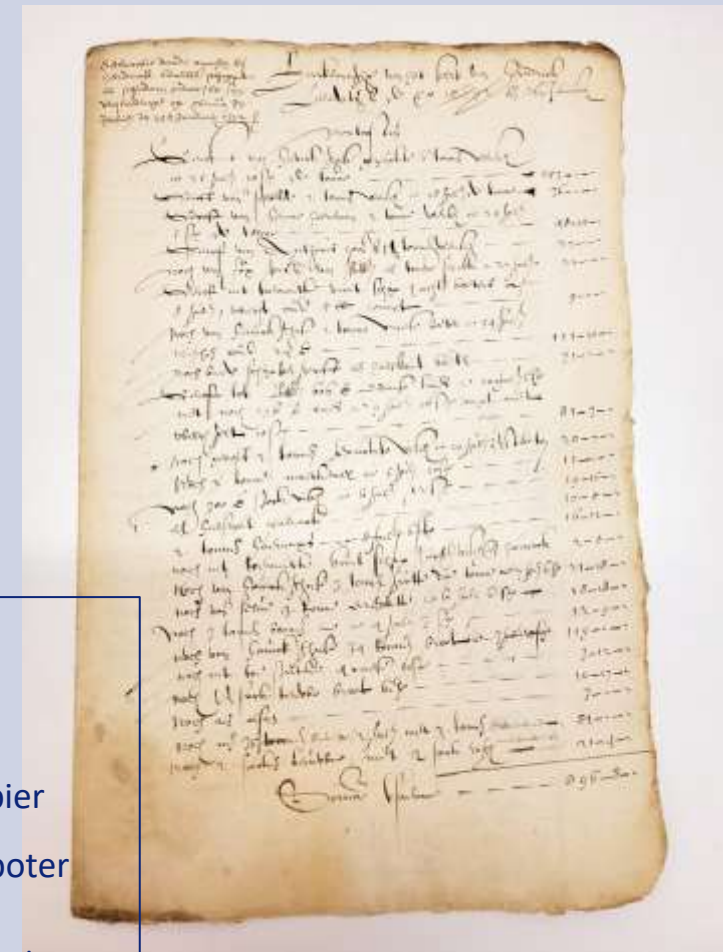

Houten ton, veertien duigen, twee bodems en een stop

Een drijvend huishouden

Runderbotten uit Scheurrak SO1

Onkostenrekeningen:

- Gedroogd rundvlees en stokvis
- Graanproducten
- Peulvruchten
- Zuivel
- Enkele smaakmakers
- Bier

11,5 tonnen rundvlees	3 tonnen erwten
1 ton spek	3 tonnen bonen
2 tonnen gedroogde vis	35 tonnen bier
2 tonnen makreel	2 tonnen zwaar bier
300 pond stokvis	2 tonnen Friese boter
halve ton paling	halve ton boter
2 tonnen haring	een achtendeel boter
34 tonnen brood	606 pond Edammer kaas
1,5 zak brood	196 pond kaas
2 zakken tarwe	-----
2 zakken hardgebakken roggebrood	100+ tonnen
3 tonnen grutten	

Visgraten uit Scheurrak SO1

Rekening van een reis naar Genua in 1592, met 18 bemanningsleden

Een drijvend huishouden

Voedselbereiding:

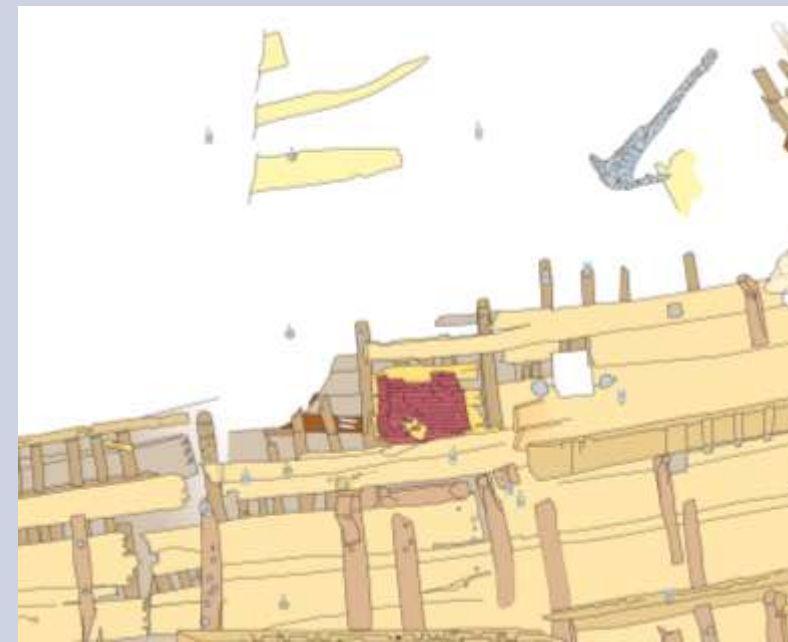
- Gemetselde vuister
- Ketels, potten en pannen

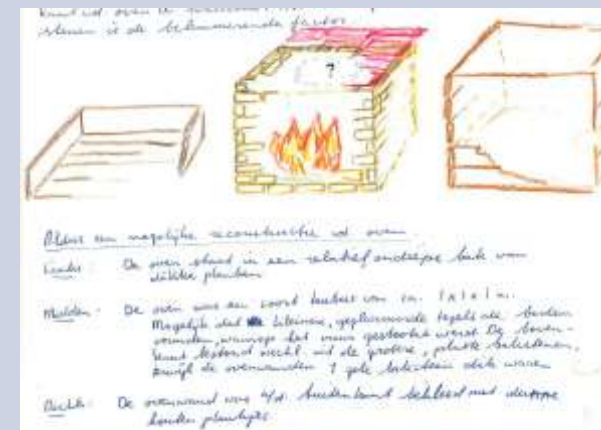
Messing kookketel, bedoeld om boven het vuur te hangen

Driepoot kookpot (grape)

Ovenplavuis

Reconstructietekening oven gemaakt door de duikers

Een drijvend huishouden

Consumeren

- 3 maaltijden
- Vrije toegang tot (oud) brood en water- of biertap

Compleet mes met versierd handvat

teljaar

Veertien tinnen lepels

Bak van een opscheplepel

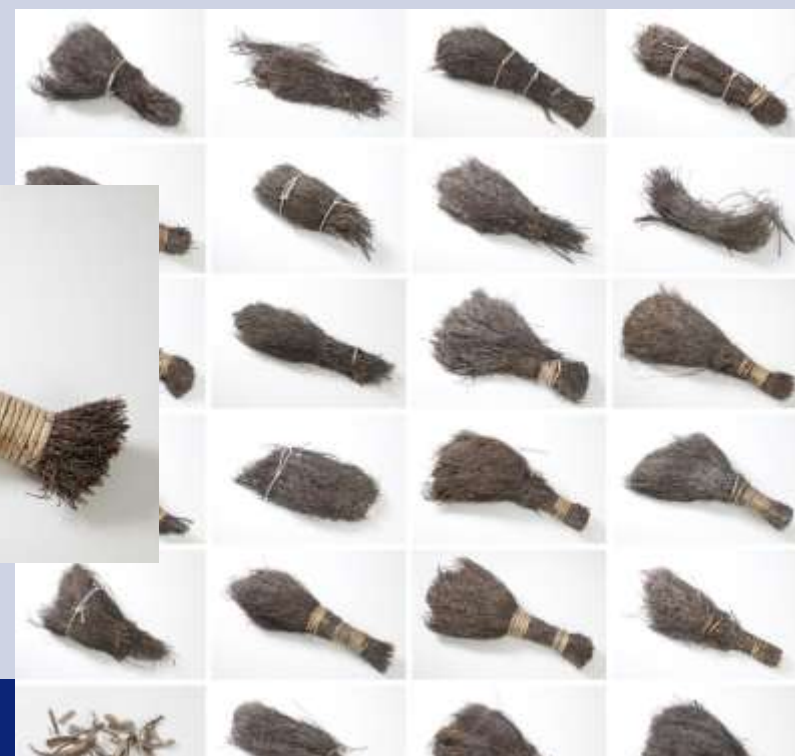

Diep bord

Een drijvend huishouden

Schoonmaken en repareren

Pijp pofbroek met reparatiesporen

Fournituren uit één van de gereedschapskistjes van de bemanning

heidebezems

Vrije tijd

- De vertrekken van de bemanning
- Vertier aan boord

Graffiti op één van de kistjes

Fragment stromatras

Leren
boekomslog met
sluitingen en
delen van
houten panelen

Visloodjes of netverzwaarders

Vermeende spelstukken

Hygiëne en persoonlijke verzorging

- Ongezonde leefomgeving
- Ongedierte
- Beperkte middelen tot verzorging

Aardewerken pispot

Schedel zwarte rat (scheepsrat)

Mogelijk fragment scheerborstel

Hoornen luizenkam

Tinnen zakspiegeltje

Ziekte en dood

- Bacteriële infecties, scheurbuik
- Bevriezing en oogproblemen
- Arbeidsongevallen
- Chirurgijn alleen op grootste schepen
- 'de zalfbos'
- Dood = dilemma

Twee complete aardewerken zalfpotten en fragmenten van een derde exemplaar

De chirurgijnskist afgebeeld in William Clowes, *A Prooved Practise* (1584).

Rampspoed

- Preventie: kappen mast, werpen en strangen
- Tesselschade: schepen op drift
- Reddings- en bergingsactie
- Bergen: vaste volgorde
- Gerechtelijke afwikkeling

Boorddeel SO1 met kassporen

Menselijke
botfragmenten uit
Scheurak SO1

Prent storm op zee, door Broer Jansz naar Hendrick Cornelisz Vroom, 1600, Rijksmuseum

Dank voor jullie aandacht!

